

*Інна Олександрівна ДЕМУЗ,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри документознавства,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький).*

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті в контексті сучасних епістолологічних досліджень проаналізовано листи відомого суспільного діяча П. Я. Стебницького. Акцентовано увагу на значенні листування для вивчення історії громадського життя України.

Ключові слова: П. Я. Стебницький, епістолярна спадщина, листування, історичне джерело, видання листів, громадське життя.

The article, in the context of current epistolary researches, analyzed the letters of famous public figure P. Y. Stebnytskyi. Attention is focused on the importance of correspondence for researching of history of public life in Ukraine.

Keywords: P. Y. Stebnytskyi, epistolary heritage, correspondence, primary source, publication of letters, public life.

В статье в контексте современных эпистолологических исследований проанализировано письма известного общественного деятеля П. Я. Стебницкого. Акцентировано внимание на значении переписки для изучения истории общественной жизни Украины.

Ключевые слова: П. Я. Стебницкий, эпистолярное наследие, переписка, исторический источник, издание писем, общественная жизнь.

На сьогоднішній день джерелознавчі дослідження (як теоретичного, так і прикладного характеру) викликають значний інтерес серед

фахівців історичної науки. Необхідність глибоких джерелознавчих досліджень зумовлює актуальність процесу збирання, опрацювання й опублікування різного виду джерел. Інтенсивність і масштабність теоретичних розробок із джерелознавства, ступінь розширення, освоєння, аналізу та використання в історичних працях джерельної бази є одним із суттєвих показників стану національної історіографії. Безперечним свідченням високого професіоналізму, наукової ерудиції, досвіду археографічних навичок і наявності достатнього репрезентативного накопиченого матеріалу є видання узагальнюючих збірників документів.

Перспективним напрямом дослідження джерелознавства на сучасному етапі є використання епістолярної спадщини. Якісні зміни у теоретичних підходах до вивчення епістолярію можливі завдяки пертурбаціям у методології історичних наукових досліджень: заідеологізованість, політизованість у постановці проблем відходять у минуле, натомість на перший план висуваються об'єктивність і гуманістичний характер досліджень. Значно розширюється структура джерельної бази, більше уваги приділяється проблемам вірогідності й автентичності носіїв інформації. Відомо, що історичними джерелами стають лише ті носії, в яких інформація буде структурована в результаті цілеспрямованої діяльності дослідника та подана читачеві у вигляді знань про якісну своєрідність певної системи, тобто про її структуру та функції. Тому актуалізація та публікація, оприлюднення будь-якої інформації про «містилище» знань уже стає науковим фактом, що невпинно розширює джерельну базу [5, с. 96].

Персоніфікований підхід до вивчення історії передбачає пошукову роботу та критичний аналіз усіх видів інформаційних джерел із відомостями про конкретну особистість. Окреме місце серед таких джерел належить епістолярній спадщині, що має яскраво виражене соціальне підґрунтя: висвітлює історичну дійсність, певне суспільне середовище, в якому жив і працював автор листів, інтереси, емоції, особисті переконання та погляди окремої персоналії. Епістолярій дає можливість вивчати як повсякденність певної епохи загалом, так і конкретну особистість зокрема. Листи як історичне джерело мають специфічні ознаки, становлячи собою різновид писемних пам'яток. Їхня специфіка полягає, по-перше, в яскравому прояві суб'єктивної перцепції подій, що вимагає критичного ставлення до таких джерел; по-друге, кожний період історії вплинув на форму листів; по-третє, листи належать до найбільш «важких» джерел із точки зору наукового аналізу [1, с. 18].

Метою статті є загальний аналіз, у тому числі й актуалізація епістолярної спадщини відомого суспільного діяча П. Я. Стебницького в контексті сучасних епістолологічних досліджень.

Листування конкретної особистості актуалізує та робить можливим створення об'єктивного історичного дослідження про життя і діяльність цієї особи, середовище, в якому вона жила та працювала, її приватні й суспільні зв'язки з громадськістю. Адже сьогодні набула поширення так звана «інтелектуальна історія», «нова біографічна історія», «персональна історія», об'єктом якої є персональні тексти, а предметом дослідження — історія життя конкретної особистості в усій унікальності та повноті. Цілком зрозуміло, що самі листи не можна вважати основним джерелом для аналізу історичних процесів, однак вони є цінними джерелами, які в окремих випадках можуть бути рівнозначними з основними документами, в інших — альтернативними. Значення епістолярію полягає також у тому, що їхній упорядник доносить до читача не інформацію, інтерпретовану іншими дослідниками через суб'єктивне бачення, а так звані першоджерела у їхньому початковому вигляді.

Епістолярій поряд із джерелами мемуарного характеру набуває особливої актуальності у зв'язку зі зверненням істориків до вивчення ролі людини в історії, що поверне вітчизняну науку в лоно європейської, тобто, за влучним висловом Н. Яковенко, треба «спробувати звести історію з п'єдесталу науки про суспільство до рангу науки про людину в суспільстві» [35, с. 121]. Однак між мемуарами та листами є відмінність: перші пишуться поступово, з часом їхній зміст може змінюватися, вони часто призначені нащадкам, водночас листи мають, як правило, сучасний інтерес і пишуться під хвилиним враженням, тому в них яскраво відображається характер автора, його настрої саме в даний момент, чого не можна побачити у друкованих працях цієї людини.

Дефініцію «лист» епістолологи наповнюють різним змістом і трактують як важливе джерело історичних, мово- та літературознавчих досліджень. Так, Д. Дорошенко ще у 1924 р. звертався до листів, називаючи їх «живими» та «повнокровними» джерелами для вивчення життя та творчості діячів минулого, матеріалізованою людською пам'яттю, яка допомагає проникнути у ментальність українців певної доби; листування середини XIX ст. назвав «віддушиною» для національно свідомих українців, самовизначенням особистості, формою культурних і суспільних зв'язків [11, с. 139].

Досить часто епістолярій відносять до типу джерел особового походження, а службове, дипломатичне, комерційне — до діловодства, іноді його вважають джерелом для створення наукової біографії особи, де листам відводиться роль документа історичного, біографічного та творчого характеру, цим самим ставлячи їх в один ряд із документами, щоденниками, спогадами, не беручи до уваги

їхню специфічність, яка полягає в тому, що певній категорії листів властива поетика (діалогічність, поліфонізм, композиційна розкутість, стильові особливості тощо) [13, с. 7].

У зв'язку з широким уведенням епістолярію до наукового обігу в останнє десятиліття актуалізувалася потреба у нових теоретичних і методологічних розробках однієї з галузей спеціальних історичних дисциплін — епістолології. З'явилися методичні рекомендації щодо публікації листів, узагальнюючі дослідження теоретико-історіографічного змісту. Дослідники відзначають багатогранність (часто — унікальність) інформації у листуванні, яке сьогодні вважається повновартісним і цінним джерелом у процесі вивчення маловідомих подій минулого. Вагомими є напрацювання сучасних вітчизняних дослідників-джерелознавців: Я. С. Калакури, С. Ф. Павленко [16], І. Войцехівської, В. Ляхощького [1], М. Дмитрієнко й І. Войцехівської [10], І. Гирича та В. Ляхощького [2; 3], праці літературознавців В. Кузьменка [18; 19] та М. Коцюбинської [17], дисертаційні дослідження і монографічні видання Г. Мазохи [22; 23], А. Зіновської [14], Л. Морозової [26], І. Старовойтенко [30], які видрукували низку праць загальнотеоретичного характеру, присвячених дослідженню місця епістолярного жанру в літературознавстві, джерелознавстві та у спеціальних історичних дисциплінах.

Із 1990-х рр. по сьогоднішній час оприлюднено значну кількість епістолярної спадщини громадсько-суспільних діячів кінця XIX — початку XX ст., серед яких — окремі листи М. Грушевського, Є. Чикаленка, С. Єфремова, Л. Жебуньова, М. Гехтера, С. Петлюри, А. Кримського та ін. Невідомим широкому читацькому загалу до недавнього часу залишався багатогранний епістолярій Петра Януаровича Стебницького (1862–1923 рр.) — суспільного діяча, книговидавця, публіциста, організатора й очільника української фракції в Державній думі перших двох скликань, українця за походженням, який протягом багатьох років проживав і працював у Санкт-Петербурзі. Наразі опубліковано більшість із наявних листів П. Стебницького. Зокрема, одними з перших епістолярні зразки діяча вміщені в збірнику, підготовленому колективом упорядників Центральної наукової бібліотеки у 1966 р. і присвяченому Т. Г. Шевченку [33]. У виданні представлені окремі листи до П. Стебницького (Х. О. Алчевської, В. В. Данилова, В. М. Доманицького, Л. М. Жебуньова, В. В. Ігнатовича, А. Ф. Кашченка, В. К. М. Куліш, О. І. Лотоцького, М. В. Лисенка, Г. І. Маркевича, М. М. Могилянського, А. В. Ніковського, О. О. Русова, В. П. Степаненка, Є. В. Туз, І. І. Щітківського), а також листи, написані П. Я. Стебницьким і адресовані В. М. Доманицькому, Г. А. Коваленку-Коломацькому,

О. М. Куліш, І. С. Нечую-Левицькому, К. В. Шероцькому, І. І. Щітківському.

У 2008 р. світ побачило солідне видання взаємного листування П. Стебницького зі своїм однодумцем, колегою і товаришем Є. Чикаленком, яке було зібране й опубліковане Н. Миронець, І. Старовойтенко та О. Степченко [12]. У публікації Т. Демченко та С. Іваницької оприлюднено вісім листів П. Стебницького та І. Шрага, оригінали яких зберігаються в Інституті рукопису НБУВ і Чернігівському історичному музеї імені В. В. Тарновського [9]. Автором даної статті у 2011 р. також здійснено видання епістолярної спадщини П. Стебницького, яка міститься в Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського у фондах: I (листування з В. П. Науменком, Г. П. та П. Г. Житецькими, О. М. Куліш), III (листування з Г. К. Голоскевичем, Б. Д. та М. М. Грінченками, В. П. Науменком, О. О. Русовим, В. П. Степанченком, Г. М. Хоткевичем), 52 (лист до С. П. Пастернака), 82 (листування з Л. М. Жебуньовим), 86 (лист Г. П. Житецького), 134 (лист до Г. А. Коваленка), 152 (листи до К. В. Шероцького), 209 (лист до О. І. Михалевича), 226 (до А. В. Ніковського та С. В. Петлюри), 338 (листування з О. М. Куліш) [21]. У 2014 р. О. Степченко видано унікальний каталог, у якому вперше реконструйовано всю архівну спадщину П. Стебницького, що зберігається у фондах Інституту рукопису НБУВ: залучено документи особового фонду діяча, що складають 687 одиниць зберігання, та розпорошені по різних архівах Інституту [31]. У третьому розділі (с. 60–349) вміщено переліки офіційного та приватного епістолярію П. Стебницького.

Серед когорти українських науковців виділяємо дослідників, які займаються, окрім опублікування, також дослідженням епістолярної спадщини П. Стебницького (І. Демуз, Т. Демченко, С. Іваницька, Л. Кузьменко, Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко, Ю. Черченко та ін.) [7, с. 9]. Так, у статтях І. Старовойтенко [27–29] відображено сюжети листування П. Стебницького та Є. Чикаленка, зокрема ті, в яких висвітлюються проблеми видання та розповсюдження повного «Кобзаря» Т. Шевченка, що вийшов у Петербурзі в 1907–1908 рр. за редакцією В. Доманицького. З листів довідуємося про участь у цих заходах П. Стебницького — співредактора обох видань і члена видавничих комісій. Як стверджує І. Старовойтенко, ці події накладали яскравий відбиток на психологічне самопочуття публіциста, що й відображено у його епістолярії.

Н. Миронець здійснила аналіз епістолярію П. Стебницького, який ілюструє ставлення останнього до особистості М. Грушевського (стаття «М. Грушевський у листуванні Є. Чикаленка з П. Стебницьким» (с. 321–335) [25]), а також стосунки П. Стебницького з

Є. Чикаленком і В. Винниченком [24]. Листування П. Стебницького з В. Доманицьким стало об'єктом вивчення Л. Кузьменко [20], з Б. Грінченком — О. Степченко [32], з Є. Чикаленком — Ю. Черченка [34], зі І. Шрагом — Т. Демченко та С. Іваницької [8; 9], з С. Єфремовим — Н. Зубкової [15]; І. Демуз розглянула епістолярій суспільного діяча як важливе джерело для вивчення повсякденної історії початку ХХ ст. [4; 6].

Таким чином, даючи загальну характеристику епістолярної спадщини П. Стебницького, систематизуємо її за наступними критеріями:

– *за місцем збереження*. Листи громадського діяча, написані ним особисто та йому адресовані, зберігаються в Інституті рукописів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського: Ф. I — Літературні матеріали, Ф. III — Листування, Ф. X — Архів Академії Наук України, Ф. 52 — особистий фонд С. П. Пастернака, Ф. 82 — особистий фонд Л. М. Жебуньова, Ф. 86 — особистий фонд Г. П. Житецького, Ф. 134 — особистий фонд Г. А. Коваленка, Ф. 152 — особистий фонд К. В. Шероцького, Ф. 209 — особистий фонд О. О. Тулуба, Ф. 226 — особистий фонд А. В. Ніковського, Ф. 338 — особистий фонд П. О. Куліша;

– *за адресатами*. П. Стебницький був комунікабельною людиною, тому підтримував епістолярні контакти з багатьма відомими сучасниками. Його респондентами та постійними адресатами стали видавці В. П. Науменко, Б. Д. Грінченко та його дружина, письменники та літературознавці Житецькі, політик А. В. Ніковський, громадські діячі й публіцисти Л. М. Жебуньов, О. О. Русов, Є. Х. Чикаленко, С. В. Петлюра, співробітники «Благодійного товариства з видання дешевих і загальнокорисних книг» та ін.;

– *за рівнем збереженості, інформативності та кількості листів у кореспонденції* поділяємо на майже повністю збережене листування та збережене частково, а також однобічну кореспонденцію (епізодичне листування). За даним критерієм перше місце займає, на нашу думку, листування П. Стебницького з Є. Чикаленком, друге — з родиною Грінченків;

– *за видом кореспонденції* — листи, написані на офіційних бланках «Благодійного товариства з видання дешевих і загальнокорисних книг» з адресою та телефоном редакції; листи на звичайних аркушах паперу із зошита або аркушах великого формату; поштові листівки (невеликі жовті картки з цупкого паперу розміром 9×14 см, які називалися «почтовая карточка» або «открытое письмо»).

П. Стебницький писав листи, в основному, чорним чорнилом, здебільшого розбірливим почерком. Віднайдено також так звані «за-

криті» листи. Окремі архівні справи містять збережені конверти з зазначеними адресами отримувачів. Більшість листів датовано, проте зустрічаються й листи без дати. Більшість листів П. Стебницького написані українською мовою (російською — до Г. П. Житецького). Суспільний діяч дотримувався усталених традицій епістолярного жанру: починався лист, як правило, датою та дружнім зверненням: «високоповажний», «вельмишановний», «шановний», «дорогий і шановний». Закінчувався лист або листівка побажаннями: «бувайте здоровенькі», «з щирим поважанням», «щиро прихильний», «з великою шанобою» тощо.

Аналіз багаторічного листування П. Стебницького дає можливість виокремити наступні аспекти, що ілюструють громадське життя кінця XIX – початку XX ст.:

– ділові стосунки з рядом офіційних установ і редакцій, з якими співпрацював Петро Януарович: «Вестник финансов и торгово-промышленной газеты», Український клуб «Громада», видавництво «Український учитель», книговидавництво «Задруга», «Общество славянской культуры в Москве», «Общество бывших воспитанников коллегии Павла Галагана», часопис «Украинская жизнь», Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові, Українська академія наук, Національна бібліотека України, Товариство «Просвіта» в Києві, Українське товариство шкільної освіти, Український народний кооперативний банк, Видавниче товариство «Друкар»;

– організаційні аспекти роботи «Благодійного товариства з видання дешевих і загальнокорисних книг», відбирання необхідних для видання рукописів, зобов'язання товариства друкувати оповідання письменників і публіцистів, перерахування їм гонорарів (листування П. Стебницького з родиною Грінченків, В. Науменком, О. Русовим, Є. Чикаленком);

– клопотання до Святійшого Синоду про дозвіл видання Благодійним товариством українською мовою Святого Письма (1904 р.), складання записки до Міністерства внутрішніх справ щодо скасування цензурного закону 1876 р., можливість об'єднання в єдину організацію Благодійного товариства і Товариства імені Т. Шевченка (листи П. Стебницького до Г. Житецького);

– передання бібліотеки Б. Грінченка у власність «Благодійного товариства з видання дешевих і загальнокорисних книг» (листування П. Стебницького з М. Грінченком);

– доля Благодійного товариства в роки, коли головою організації став Г. Голоскевич, причини відмови П. Стебницького від обов'язків голови видавництва, переведення товариства з Санкт-Петербурга до Києва (листування П. Стебницького з Г. Голоскевичем);

– особисті враження адресатів від революційних подій 1917 р. у Санкт-Петербурзі та Києві (листування П. Стебницького з В. Наumenком) тощо.

Як стверджує О. Степченко, більшість листів П. Стебницького стосуються: видавничої справи, відкриття українських шкіл, вирішення питань національної мови та літератури, праці в петербурзькій «Громаді», обговорення питань української справи. Також епістолярій проливає світло на ідейні позиції та переконання кореспондентів і адресатів, дає можливість дослідити певні життєві обставини та мотивацію їхньої поведінки [31, с. 30, 31, 32].

Очевидним є той факт, що тематика епістолярної спадщини П. Стебницького є різноаспектною та не обмежується зазначеними напрямками. Листування громадського діяча становить багатогранний пласт, що репрезентує історію національного руху кінця XIX – початку XX ст., в якому поєдналися особисті й суспільні настрої тогочасної української свідомої інтелігенції, й, відповідно, його епістолярій потребує детального аналізу й ґрунтового вивчення.

1. *Войцехівська І. Н.* Епістолологія. Короткий історичний нарис [Текст] / І. Н. Войцехівська, В. П. Ляхоцький. – Київ, 1998. – 52 с.
2. *Гирич І. Б.* Археографічне опрацювання епістолярної спадщини українських і політичних діячів кінця XIX – першої третини XX ст. [Текст] / І. Б. Гирич, В. П. Ляхоцький. // *Архіви України.* – 1995. – № 4–6. – С. 84–87.
3. *Гирич І. Б.* Видання україномовних епістолярних джерел кінця XIX – середини XX ст.: [методичні рекомендації] [Текст] / І. Б. Гирич, В. П. Ляхоцький. – Київ : «Літопис», 2000. – 48 с.
4. *Демуз І.* Петро Януарович Стебницький: штрихи до біографії (1862–1923) [Текст] / І. Демуз // *Електронне наукове фахове видання «Історія науки та біографістика», Державна наукова с/г бібліотека Української академії аграрних наук.* – 2009. – № 4. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2009-4/09demuz.paf. 2009. – Назва з екрану.
5. *Демуз І.* Епістолографічні дослідження як один із актуальних напрямів сучасного джерелознавства [Текст] / І. Демуз // *Часопис української історії.* – Вип. 21. – С. 96–102.
6. *Демуз І.* Епістолярій П. Я. Стебницького як одне з ключових джерел вивчення повсякденності початку XX ст. [Текст] / І. Демуз // *Історія повсякденності: теорія та практика : мат. Всеукр. наук. конф., м. Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав.*

- 2010 р. / [Упор. Лукашевич О. М., Нагайко Т. Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 84–86.
7. Демуз І. Постаць Петра Стебницького (1862–1923 рр.) в історіографічних рефлексіях [Текст] / І. Демуз // Схід: аналітично-інформаційний журнал. – 2015. – № 7 (139). – Серія «Історичні науки». – С. 7–15.
  8. Демченко Т. П. «Тягне до участі у громадських справах...»: Листи Іллі Шрага до Петра Стебницького [Текст] / Т. П. Демченко, В. І. Онищенко // Скарбниця української культури : зб. наук. праць. Вип. 4 / Ред. кол.: О. Б. Коваленко, С. Л. Лаєвський, Л. П. Линюк, С. М. Лихачова, С. О. Половнікова та ін. ; Управління культури Чернігів. облдержадміністрації, Чернігів. історичний музей ім. В. В. Тарновського ; НАН України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, Чернігів. відділення. – Чернігів : Сіверянська думка, 2004. – С. 62–69.
  9. Демченко Т. П. Петро Стебницький та Ілля Шраг в епістолярному спілкуванні: рік 1916-й [Текст] / Т. П. Демченко, С. Г. Іваницька // Пам'ятки: археографічний щорічник. – Київ, 2012. – Т. 13. – С. 98–125.
  10. Дмитрієнко М. Епістолографія (епістолологія) як наука історичного циклу [Текст] / М. Дмитрієнко, І. Войцехівська // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. праць і спогадів. Число 2. – Київ, 1998. – С. 23–45.
  11. Дорошенко Д. В справі видання мемуарів та листування (кілька зауваг та дезидератів) [Текст] / Дмитро Дорошенко // Стара Україна: часопис історії та культури. – Львів, 1924. – № 9–10.
  12. Євген Чикаленко і Петро Стебницький. Листування. 1901–1922 роки [Текст] / [упор.: Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко; вст. стаття: Н. Миронець, І. Старовойтенко]. – Київ : Темпора, 2008. – 628 с.
  13. Забіяка І. М. Епістолярна спадщина Василя Горленка [Текст] / І. М. Забіяка. – Київ : ВПЦ «Київ. Ун-т», 2002. – 247 с.
  14. Зіновська А. М. Український письменницький епістолярій: типологія відкритого листування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 [Текст] / А. М. Зіновська. – Київ, 2008. – 20 с.
  15. Зубкова Н. М. Листування П. Я. Стебницького з С. О. Єфремовим як джерело з історії народного просвітництва в Україні початку ХХ ст. [Текст] / Н. М. Зубкова, О. П. Степченко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2005. – Вип. 10. – С. 366–374.

16. *Історичне джерелознавство* : підручник для студ. історичних спец. вищих навч. закладів [Текст] / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – Київ : Либідь, 2002. – 488 с.
17. *Коцюбинська М.* Зафіксоване і нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість [Текст] / М. Коцюбинська – Київ : «Дух і літера», 2001. – 300 с.
18. *Кузьменко В. І.* Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х рр. ХХ ст. [Текст] / В. І. Кузьменко ; [відп. ред. В. Дончик]. – Київ, 1998. – 306 с.
19. *Кузьменко В. І.* Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.01.01 [Текст] / В. І. Кузьменко. – Київ, 1999. – 34 с.
20. *Кузьменко Л.* Листування В. Доманицького з П. Стебницьким як джерело вивчення його редакторської роботи з підготовки до друку повного видання «Кобзаря» Т. Шевченка [Текст] / Людмила Кузьменко // Наук. записки : зб. пр. молодих вчених та аспірантів. – 2008. – Вип. 16. – С. 270–288.
21. *Листування П. Я. Стебницького* [Текст] / упор., вступ. ст. і комент. І. О. Демуз ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. університет ім. Григорія Сковороди». – Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2011. – 249 с.
22. *Мазоха Г. С.* Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. Наук : спец. 10.01.01 [Текст] / Г. С. Мазоха. – Київ, 2007. – 38 с.
23. *Мазоха Г. С.* Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації [Текст] / Г. С. Мазоха. – Київ : Міленіум, 2006. – 344 с.
24. *Миронець Н.* З епістолярної спадщини громадсько-політичних діячів України (1917). Листування Є. Х. Чикаленка з В. П. Винниченком та П. Я. Стебницьким [Текст] / Н. Миронець // Укр. істор. журнал. – 1997. – № 5. – С. 119–135.
25. *Миронець Н. І.* Джерела історичної пам'яті [Текст] / Н. І. Миронець ; редкол. : П. С. Сохань (голова) [та ін.]. – Київ : Віпол, 2008. – 397 с.
26. *Морозова Л. І.* Письменницький епістолярій у системі літературних жанрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 [Текст] / Л. І. Морозова. – Київ, 2007. – 24 с.
27. *Старовойтенко І.* Листування Є. Х. Чикаленка з П. Я. Стебницьким як історичне джерело [Текст] / І. Старовойтенко // Ар-

- хеограф. щорічник. – Київ ; Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 2004. – Вип. 8/9. – С. 112–138.
28. Старовойтенко І. Листування П. Стебницького з Є. Чикаленком як джерело просопографічної інформації про кореспондентів [Текст] / І. Старовойтенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 10. – Київ, 2005. – С. 375–384.
  29. Старовойтенко І. Повний «Кобзар» Т.Шевченка (1907–1908) у листуванні П. Стебницького з Є. Чикаленком [Текст] / І. Старовойтенко // Слово і час. – 2008. – № 3. – С. 17–25.
  30. Старовойтенко І. М. Листування Євгена Чикаленка як історичне джерело: дис. ...канд. іст. наук: 07.00.06 [Текст] / І. М. Старовойтенко. – Київ, 2004. – 322 с.
  31. Степченко О. П. Архівна спадщина П. Я. Стебницького у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог [Текст] / О. П. Степченко. – Київ : НБУВ, 2014. – 464 с.
  32. Степченко О. П. Епістолярій П. Стебницького та Б. Грінченка з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з вивчення національної видавничої справи в Україні [Текст] / О. П. Степченко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2010. – Вип. 14. – С. 294–305.
  33. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів [Електронний ресурс] / Упор.: А. Г. Адаменко, М. П. Візир (кер.), І. Д. Лисоченко, Й. В. Шубинський; відп. ред. Ф. К. Сарана ; Академія Наук Української РСР, Центральна наукова бібліотека. – Київ : Наук. думка, 1966. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/epis12.htm>. – Назва з екрану.
  34. Черченко Ю. Історія українського руху в листуванні Євгена Чикаленка і Петра Стебницького [Текст] / Юрій Черченко // Студії з архівної справи та документознавства. – 2008. – Т. 16. – С. 140–142.
  35. Яковенко Н. До питання про методологію вивчення історії України [Текст] / Н. Яковенко // Генеза. – 1996. – №1 (4). – С. 118–123.

REFERENCES

1. Voytsekhivska, I. N. & Lyakhotskyu, V.P. (1998). *Epistolohiya. Korotkyy istorychnyy narys* [Epistology. Short Historical Essay]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Hurych, I. B. & Lyakhotskyu, V.P. (1995). *Arkheohrafichne opratsyuvannya epistolyarnoyi spadshchyny ukrayinskykh i politychnykh diyachiv kintsya XIX – pershoi tretyny XX st.* [Archaeographical

- Study of Epistolary Heritage of Ukrainian and Political Figures of the Late XIX – the First Third of the XX Century]. *Arkhivy Ukrainy* [Archives of Ukraine], 4–6, 84–87. [in Ukrainian].
3. Hyrych, I. B. & Lyakhotsky, V. P. (2000). *Vydannya ukrayinomovnykh epistolyarnykh dzherel kintsya XIX – seredyny XX st.: [metodychni rekomendatsiyi]* [Publications of Ukrainian Epistolary Sources of the Late Twentieth – Mid-Twentieth Century: [methodological recommendations]. Kyiv: «Litopys». [in Ukrainian].
  4. Demuz, I. (2009). *Petro Yanuarovych Stebnytsky: shtrykhy do biohrafiyi (1862–1923)* [Petro Yanuarovych Stebnytsky: Touch Ups to Biography (1862–1923)]. *Istoriya nauky ta biohrafistyka* [History of Science and Biography Studies], 4. Retrieved from www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2009-4/09demuz.paf. 2009. [in Ukrainian].
  5. Demuz, I. (2011). *Epistolohrafichni doslidzhennya yak odyin iz aktualnykh napryamiv suchasnoho dzhereloznavstva* [Epistolographic Research as One of the Latest Branches of Modern Source Studies]. In *Chasopys ukrayinskoyi istoriyi* [Journal of Ukrainian History]. (Vol. 21, pp. 96–102). [in Ukrainian].
  6. Demuz, I. (2010). *Epistolyariy P. Ya. Stebnytskoho yak odne z klyuchovykh dzherel vyvchennya povsyakdennosti pochatku XX st.* [Epistolary of P. Y. Stebnytskyi as One of Key Sources of Study of Everyday Life in the Early XX Century]. In *Istoriya povsyakdennosti: teoriya ta praktyka* [History of Everyday Life: Theory and Practice]. (Pp. 84–86). Pereyaslav-Khmelnytsky. [in Ukrainian].
  7. Demuz, I. (2015). *Postat Petra Stebnytskoho (1862–1923 rr.) v istoriografichnykh refleksiyakh* [Figure of Petro Stebnytskyi (1862–1923) in Historiographical Reflections]. *Skhid: analitychno-informatsiyyny zhurnal* [East: Analytical and Informative Journal], 7 (139), 7–15. [in Ukrainian].
  8. Demchenko, T. P. & Onyshchenko V. I. (2004). “Tyahne do uchasti u hromadskykh spravakh...”: *Lysty Illi Shraha do Petra Stebnytskoho* [“Going to Participation in Public Affairs...”: Letters of Illi Shrah to Petro Stebnytskyi]. In *Skarbnytsya ukrayinskoyi kultury: zbirnyk naukovykh prats* [Treasury of Ukrainian Culture: Collection of Research Papers]. (Vol. 4, pp. 62–69). Chernihiv: Siveryanska dumka. [in Ukrainian].
  9. Demchenko, T. P. & Ivanytska, S. H. (2012). *Petro Stebnytsky ta Illya Shrah v epistolyarnomu spilkuvani: rik 1916-y* [Petro Stebnytskyi and Illia Shrah in Epistolary Communication: 1916]. In *Pamyatky: arkheohrafichnyy shchorichnyk* [Remembrances: Archaeographical Annual]. (Vol 13, pp. 98–125). [in Ukrainian].

10. Dmytriienko, M. & Voytsekhivska, I. (1998). *Epistolohrafiya (epistolohiya) yak nauka istorychnoho tsykladu* [Epistolography (Epistology) as Study of Historical Cycle]. In *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannya teorii ta metodyky. Zbirka naukovykh prats ta spohadiv* [Special Historical Disciplines: Theory and Methods. Collection of Research Papers and Recollections]. (Vol. 2, pp. 23–45). [in Ukrainian].
11. Doroshenko, D. (1924). *V spravi vydannya memuariv ta lystuvannya (kilka zauvah ta dezyderativ)* [In Publication of Memoirs and Correspondence (Several Remarks and Desiderata)]. *Stara Ukrayina: chasopys istoriyi ta kultury* [Ancient Ukraine: Journal of History and Culture]. (Vol. 9–10). Lviv. [in Ukrainian].
12. Chykalenko, Yevhen & Stebnytsky, Petro. *Lystuvannya. 1901–1922 roky* [Correspondence. 1901–1922]. (2008). Kyiv. [in Ukrainian].
13. Zabiya I. M. (2002). *Epistolyarna spadshchyna Vasylya Horlenka: monohrafiya* [Epistolary Heritage of Vasyl Horlenko: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].
14. Zinovska, A. M. (2008). *Ukrayinskyy pysmennytskyy epistolyariy: typolohiya vidkrytoho lystuvannya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk* [Ukrainian Writing Epistolary: Typology of Open Correspondence]. *Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Philological Sciences*. Kyiv. [in Ukrainian].
15. Zubkova, N. M. & Stepchenko, O. P. (2005). *Lystuvannya P. Ya. Stebnytskoho z S. O. Yefremovym yak dzherelo z istoriyi narodnoho prosvitnytstva v Ukrayini pochatku XX st.* [Correspondence of P. Y. Stebnyskyi with S. O. Yefremov as Source from History of National Enlightenment in Ukraine in the Early XX Century]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. (Vol. 10, pp. 366–374). [in Ukrainian].
16. *Istorychne dzhereloznavstvo: pidruchnyk dlya stud. istorychnykh spets. vyshchykh navch. zakladiv* [Historical Source Studies: Textbook for Students of History Department]. (2002). Kyiv. [in Ukrainian].
17. Kotsyubynska, M. (2001). *Zafiksovane i netlinne. Rozdumy pro epistolyarnu tvorchist* [Documented and Imperishable. Thoughts of Epistolary Work]. Kyiv. [in Ukrainian].
18. Kuzmenko, V. I. (1998). *Pysmennytskyy epistolyariy v ukrayinskomu literaturnomu protsesi 20–50-kh rr. XX st.* [Writing Epistolary in Ukrainian Literary Process of 1920–1950s]. Kyiv. [in Ukrainian].
19. Kuzmenko, V. I. (1999). *Pysmennytskyy epistolyariy v ukrayinskomu literaturnomu protsesi 20–50-kh rr. XX st.: avtoref. dys. na zdobuttya*

- nauk. stupenya d-ra filol. nauk* [Writing Epistolary in Ukrainian Literary Process of 1920–1950s]. *Abstract of dissertation for the degree of Doctor of Philological Sciences*. Kyiv. [in Ukrainian].
20. Kuzmenko, L. (2008). *Lystuvannya V. Domanytskoho z P. Stebnytskym yak dzherelo vyvchennya yoho redaktorskoyi roboty z pidhotovky do druku povnoho vydannya “Kobzarya” T. Shevchenka* [Correspondence of V. Domanytskyi with P. Stebnytskyi as Source of Study of His Editorial Work of Preparing for Typing the Whole Edition of “Kobzar”]. In *Nauk. zap.: zb. pr. molodykh vchenykh ta aspirantiv* [Scientific notes: collection of paper works of young scholars and postgraduates]. (Vol. 16, pp. 270–288). [in Ukrainian].
  21. *Lystuvannya P. Ya. Stebnytskoho* (2011). [Correspondence of P. Y. Stebnytskyi]. Korsun-Shevchenkivskyy. [in Ukrainian].
  22. Mazokha, H. S. (2007). *Zhanrovo-stylovi modyfikatsiyi ukrayinskoho pysmennytskoho epistolyariyu druhoyi polovyny XX stolittya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra filol. nauk* [Genre and Stylistic Modifications of Ukrainian Writing Epistolary of the Second Half of the XX Century]. *Abstract of dissertation for the degree of Doctor of Philological Sciences*. Kyiv. [in Ukrainian].
  23. Mazokha, H. S. (2006). *Ukrayinskyy pysmennytskyy epistolyariy druhoyi polovyny XX stolittya: zhanrovo-stylovi modyfikatsiyi: monohrafiya* [Ukrainian Writing Epistolary of the Second Half of the XX Century: Genre and Stylistic Modifications: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].
  24. Myronets, N. (1997). *Z epistolyarnoyi spadshchyny hromadsko-politychnykh diyachiv Ukrayiny (1917). Lystuvannya Ye. Kh. Chykalenka z V. P. Vynnychenkom ta P. Ya. Stebnytskym* [From Epistolary Heritage of Social and Political Activists of Ukraine (1917). Correspondence of Y. Kh. Chykalenko with V. P. Vynnychenko and P. Y. Stebnytskyi]. *Ukrayinskyy istorychnyy zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], 5, 119–135. [in Ukrainian].
  25. Myronets, N. I. (2008). *Dzherela istorychnoyi pamyati* [Sources of Historical Memory]. Kyiv. [in Ukrainian].
  26. Morozova, L. I. (2007). *Pysmennytskyy epistolyariy u systemi literaturnykh zhanriv: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk* [Writing Epistolary in System of Literary Genres]. *Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Philological Sciences*. Kyiv. [in Ukrainian].
  27. Starovoytenko, I. (2004). *Lystuvannya Ye. Kh. Chykalenka z P. Ya. Stebnytskym yak istorychne dzherelo* [Correspondence of Y. Kh. Chykalenko with P. Y. Stebnytskyi as Historical Source]. In

- Arkheohrafichnyy shchorichnyk* [Archaeographical Annual]. (Vol. 8/9, pp. 112–138). Kyiv; Nyu-York. [in Ukrainian].
28. Starovoytenko, I. (2005). *Lystuvannya P. Stebnytskoho z Ye. Chykalenkom yak dzherelo prosopohrafichnoyi informatsiyi pro korespondentiv* [Correspondence of P. Stebnytskyi with Y. Chykalenko as Source of Prosopographic Information about Correspondents]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. (Vol. 10, pp. 375–384). [in Ukrainian].
  29. Starovoytenko, I. (2008). *Povnyy “Kobzar” T. Shevchenka (1907–1908) u lystuvanni P. Stebnytskoho z Ye. Chykalenkom* [The Whole “Kobzar” of T. Shevchenko (1907–1908) in Correspondence of P. Stebnytskyi with Y. Chykalenko]. *Slovo i chas* [Word and Time], 3, 17–25. [in Ukrainian].
  30. Starovoytenko, I. M. (2004). *Lystuvannya Yevhena Chykalenka yak istorychne dzherelo: dys. ...kand. ist. nauk* [Correspondence of Yevhen Chykalenko as Historical Source]. *Dissertation for the degree of Candidate of Historical Sciences*. Kyiv. [in Ukrainian].
  31. Stepchenko, O. P. (2014). *Arkhivna spadshchyna P.Ya. Stebnytskoho u fondakh Instytutu rukopysu Natsionalnoyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho: kataloh* [Archival Heritage of P. Y. Stebnytskyi in Funds of Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine: catalogue]. Kyiv. [in Ukrainian].
  32. Stepchenko, O. P. (2010). *Epistolyariy P. Stebnytskoho ta B. Hrinchenka z fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernadsoho yak dzherelo z vyvchennya natsionalnoyi vydavnychoyi spravy v Ukrayini* [Epistolary of P. Stebnytskyi and B. Hrinchenko from Funds of Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine as Source of Study of National Publishing in Ukraine]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. (Vol. 14, pp. 294–305). [in Ukrainian].
  33. *T. H. Shevchenko v epistolyariyi viddilu rukopysiv* (1966). [T. H. Shevchenko in Epistolary of Department of Manuscripts]. Retrieved from <http://litopys.org.ua/shevchenko/epis12.htm>. [in Ukrainian].
  34. Cherchenko, Yu. (2008). *Istoriya ukrayinskoho rukhu v lystuvanni Yevhena Chykalenka i Petra Stebnytskoho* [History of Ukrainian Movement in Correspondence of Yevhen Chykalenko and Petro Stebnytskyi]. In *Studiyyi z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva* [Studios of Archiving and Documentation Science] (Vol. 16, pp. 140–142). [in Ukrainian].
  35. Yakovenko, N. (1996). *Do pytannya pro metodolohiyu vyvchennya istoriyi Ukrayiny* [To Issue of Methodology of Studying of Ukrain-

ian History]. *Heneza* [Genesis]. (Vol. 1 (4), pp. 118–123). [in Ukrainian].

Епістолярна спадщина П. Я. Стебницького як джерело з історії громадського життя в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Демуз Інна Олександрівна, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав-Хмельницький).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 277–293.

У статті в контексті сучасних епістолологічних досліджень проаналізовано листи відомого суспільного діяча П. Я. Стебницького. Зокрема, акцентовано увагу на значенні листування для вивчення історії громадського життя України. Виділено ряд видань, у яких оприлюднено окремі зразки епістолярію П. Я. Стебницького, розглянуто напрацювання дослідників з даної проблеми. Подано характеристику зібраної і надрукованої автором цієї статті епістолярної спадщини суспільного діяча.

Ключові слова: П. Я. Стебницький, епістолярна спадщина, листування, історичне джерело, видання листів, громадське життя.

Epistolary heritage of P. Y. Stebnytskyi assource of history of public lifein Ukraine in the late XIX and early XX century.

Demuz I. O., Doctor of History, the Head of Documentation Department of the State Higher Educational Institution «Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University» (Pereyaslav-Khmelnytsky).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kiev, 2016. – Vol. 14. – P. 277–293.

The article, in the context of current epistolary researches, analyzed the letters of famous public figure P.Y. Stebnytskyi. In particular, attention is focused on the importance of correspondence for researching of history of public life in Ukraine. The article highlighted a number of publications that have published some examples of epistolary by P. Y. Stebnytskyi and researched some achievements of this issue. It is presented characteristics of epistolary heritage of public figure that is collected and published by the author of this article.

Keywords: P. Y. Stebnytskyi, epistolary heritage, correspondence, primary source, publication of letters, public life.

Эпистолярное наследие П. Я. Стебницкого как источник по истории общественной жизни Украины конца XIX – начала XX вв.

Демуз И. А., доктор исторических наук, доцент, заведующая кафедрой документоведения ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Гр. Сковороды» (г. Переяслав-Хмельницкий).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2016. – Вып. 14. – С. 277–293.

В статье в контексте современных эпистолологических исследований проанализировано письма известного общественного деятеля П. Я. Стебницкого. В частности, акцентировано внимание на значении переписки для изучения истории общественной жизни Украины. Выделен ряд изданий, в которых обнародованы отдельные образцы эпистолярия П. Я. Стебницкого, рассмотрены наработки исследователей из данной проблемы. Дана характеристика собранного и опубликованного автором этой статьи эпистолярного наследия общественного деятеля.

Ключевые слова: П. Я. Стебницкий, эпистолярное наследие, переписка, исторический источник, издание писем, общественная жизнь.